

PARÁDI József
A polgári magyar állam rendőrségei 1867–1945

A polgári magyar állam és annak részeként a rendvédelmi struktúra a dualizmus viszonyai között épült ki, a municipálisok és a centralisták elméleti vitája nyomán, az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc, illetve a neoabszolutizmus rendvédelmi tapasztalatainak a figyelembe vételével.¹

A municipálisok és a centralisták elméleti vitájának középpontjában a magyar közigazgatás jellege állt. A centralisták a központi irányítást, a municipalisták pedig a föderalizmust részesítették előnyben.² Az 1848–1849-es forradalom- és szabadságharc idejében gyakorlatilag a városi és a vármegyei rendfenntartó szervezetek működtek a nemzetőrség támogatásával.³ A honvédó harcok miatt a municipális és centralista elképzelések egyaránt tervek maradtak. A nemzetőrséget pedig a haza védelme foglalta le elsősorban, bár a rend védelméből is igyekezett kivenni a részét.⁴

A neoabszolutizmus viszonyai között új rendvédelmi szervezeteket hoztak létre a Kárpát-medencében a császári rendőrséget és a császári csendőrséget, amelyek központi irányítás alatt álltak.⁵

A kiegyezés alapján rendvédelem – a közigazgatás részeként – a két társország az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság belügyét képezte, melyet saját hatáskörben működtethettek.⁶ A rend védelme nem tartozott a pragmaticus ügyek (hadügy, külügy és a finanszírozásukra szolgáló pénzügy) és a dualisztikus ügyek (a hitelügy, a vám- és kereskedelmi szövetség, a vasút, a hajózás, a posta, a pénzügyrendszer, a közvetett adózás) közé. A közös érdekeltsgű viszonyok – vagy ahogyan az osztrák kiegyezési törvény nevezte a közös ügyek – pragmaticus és dualisztikus ügycsoportja között a különbség az volt, hogy a pragmaticus ügyeket közösen kellett intézni, míg a dualisztikus ügyek közé tartozó témakörök esetében fennállt az önálló intézés lehetősége is hitelügyek kivételével.⁷

A rend védelme tehát a két társország belügyének minősült. Ez azonban nem jelentette azt, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia két társországában a rendvédelmi modellek gyökeresen eltérőek lettek volna. Az Osztrák Császárságban és a Magyar Királyságban a rend fenntartása két fő pilléren nyugodott, a csendőrségen és a rendőrségeken, melyet kisebb speciális rendvédelmi szervezetek egészítettek ki mint például a pénzügyőrség, vagy az államfői testőrségek stb. Ez a modell lényegében a korabeli európai gyakorlatnak felelt meg. A közös vonások mellett azonban jelentős eltérésekkel működött a két társország rendvédelme, hiszen a rend fenntartására vonatkozó törvények tekintetében az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság törvényhozása önállóan hozta létre jogszabályait.⁸

A kiegyezést követően a magyar rendvédelemben az a sajátos helyzet állt elő, hogy a neoabszolutizmus rendvédelme ugyan szakmai tekintetben korszerű volt, azonban azt mégsem lehetett átvenni. A neoabszolutizmus rendvédelmi rendszere erőteljesen összeforrt a HABSBERG-elynyomással, ezért e rendszert Magyarországon felszámolták, és lényegében az 1848-as állapotokhoz tértek vissza, illetve új szervezeteket is létrehoztak.⁹

A Magyar Királyság rendvédelmi szervezetei voltak a magyarországi rendőrségek, a Magyar Királyi Csendőrség, a Magyar Királyi Pénzügyőrség és vámhivatalok, a testőrségek, a Magyar Királyi Koronőrőrség és a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség, valamint a büntetés-végrehajtás intézménye.¹⁰ **(I. sz. melléklet)**

A magyarországi rendőrségek két csoportra oszlottak, az állami és önkormányzati rendőrségekre. Az ország törvényei a rendfenntartás jogát az államnak és az önkormányzatoknak biztosították. Ebből adódóan rendőrséget községek és városok hoztak létre.¹¹ A községekben azonban alig akadt rendőrség – azok létszáma sem haladta meg általában a 10 főt, gyakorlatilag rendőr őrsként működtek –, fenntartási költségüket a kisebb települések önkormányzatai nem tudták finanszírozni. A városi rendőrségek a helyi önkormányzat irányítása alatt álltak. A belügyminiszter munkájukba közvetlenül nem, csak az önkormányzatokon keresztül szólhatott bele, mint a törvényesség felügyelője.¹²

Az önkormányzati rendőrségek államosításának gondolatla ugyan előtérbe került a dualizmus időszakájában, azonban a kivitelezés elmaradt. Az államosítás legfőbb szószólói az önkormányzati rendőrségek tisztviselői voltak, akiknek a szemé előtt az állami rendőrségek elit-jellege lebegett, illetve a provinciális érdekek közvetlen érvényesülését kívánták mérsékelni a rendfenntartásban. Azzal ugyanis, hogy 1886-ban a rendőrkapitányok kinevezési jogával a főispáni jogkört gyarapították a helyi notabilitások beleszólási lehetősége az önkormányzati munkába még nem csökkent, csupán a kormányzati érdekek érvényre juttatására is nyílt egyfajta lehetőség.¹³

Az önkormányzati rendőrségek államosítása mozgalmának centruma a MROÉ (Magyar Rendőrtisztviselők Országos Egyesülete) volt. Az önkormányzatok rendőrségeinek tisztjei ugyanis önkormányzati tisztviselőnek minősültek, így őket is hat évre választották és nem vonatkoztak rájuk azok a kedvezmények, amelyek az állami alkalmazottakat megillették. A vidéki rendőrségek államosításával azon-

ban ők is bekerülhettek volna az állami alkalmazottak közé. Az egyesület pályázatát is hirdetett a vidéki rendőrségek államosításának témájában. A pályázatot MISKOLCZY László budapesti rendőrkapitány nyerte meg „A vidéki rendőrség államosítása” című munkájával, melyet 1909-ben kiadtak. A művet a belügyminiszternek küldöttség útján juttatták el. Az államosítással általában a kormányok is rokonszenveztek. Gróf TISZA István miniszterelnök – 1905-ben, miskolci beszédében – hitet tett az államosítás mellett. A városok sem tiltakoztak túlzottan az államosítás ellen, mert az jelentős költséget vett volna le a vállalkról.¹⁴

1912-ben dr. PEKÁRI Ferenc vezetésével – aki mögött már nagy tapasztalat, kiváló elméleti felkészültség és tudományos munkásság állt – új osztályt szerveztek a Belügyminisztériumban, melynek feladata az államosítás előkészítése volt. Pekáriék 1913 májusára készítették el javaslatukat, amely azonban nem váltotta ki a képviselőház osztatlan elismerését. Folyt még a vita municipális és centrista irányzatok tábora között, amikor kitört az első világháború, és más témák kerültek előtérbe.¹⁵ (II. sz. melléklet)

A városi rendőrségek jelentették a magyarországi rendőrségek gerincét, hiszen a működési terület, a lakosság száma, a bűnesetek száma, valamint a testületi létszám tekintetében is a Magyar Királyságban működő rendőrségek túlnyomó többségét alkották. A városi rendőrségek szervezeti felépítése ugyan eltért egymástól, azonban a struktúra lényegesebb vonásai azonosak voltak. A szervezet élén a kapitány állt, aki a kapitányi hivatalon keresztül irányította a testületet. A hivatalhoz több osztály – közigazgatási, bünyügyi, őrtestületi stb. – tartozott. A nagyobb városokban az osztályok munkatársai specializálódtak egy-egy szakterületre, pl. bordélyügycsoporthoz stb. A kisebb városokban a szakosodás nem jöhetett létre, sőt a mérsékelt létszámú testületeknél az osztálytagozódás sem alakulhatott ki. A jelentősebb városokban azonban a századfordulóra már megjelentek a detektívcsoporthoz is.¹⁶

A kapitányi hivatalhoz tartozott még a fogda, a számvevőség, a segédhivatal és az ún. szolgáloményzet (fűtők, takarítók stb.). A rendőrlegénység döntő többsége – a város közigazgatási határain belül elhelyezett – őrszobákhoz tartozott, és ezek körzetében teljesített szolgálatot. Kisebb városokban nem alakult ki az őrszobai rendszer. Általában a városi rendőrségekhez tartoztak még a mező- és éjjeliőrök, helyenként a tűzoltóegylet is. Az 1880-as években egyes rendőrségeknél még megtalálható volt a dobos is, aki az előjáróság közlendőit adta a lakosság tudtára.¹⁷

A magyarországi rendőrségeken belül – az önkormányzati rendőrségek mellett – az állami rendőrségek alkották a rendőri szervezetek másik csoportját. Három állami rendőrség működött: a fővárosi rendőrség, a Magyar Királyi Határrendőrség és a Fiumei Állami Rendőrség.¹⁸ Állami rendőrségeket ott hoztak létre, ahol kiemelt fontosságot tulajdonítottak a rend fenntartásának, illetve annak, hogy azt az állam közvetlenül felügyelje. A korabeli kormányzatok ilyen fontosságúnak tekintették a főváros és Fiume közbiztonságát, valamint a Magyar Királyság államhatárának őrzését is. Ez utóbbit elsősorban a kivándorlás felügyeletének az igénye miatt.

Az állami rendőrségek elit csoportot alkottak a magyarországi rendőrségek között. A személyi állomány képzettsége, felszerelése, ellátása, bünyfelderítési mutatóik mindegyike követendő mintát jelentett az önkormányzati rendőrségek számára. A századforduló időszakában az állami rendvédelmi testületekhez már nem vettek fel írástudatlanokat, a Magyar Királyi Csendőrséghez pedig a kezdetektől felvételi követelmény volt az elemi iskolai végzettség. A haderő altiszti karának jellegével bíró rendőrlegénység képzési ideje fokozatosan gyarapodott. A kezdetben hat hetes kiképzés a XX. század közepére mintegy másfél évesre hosszabbodott. A dualizmus időszakában működő önkormányzati rendőrségek legénységi állományának egy része azonban írástudatlan volt. Ezért számukra tanfolyam szervezése értelmetlen volt. Felkészítésük abból állt, hogy idősebb járőrvezetők mellett osztották be őket szolgálatra. Ennek során pedig a nagy tapasztalattal rendelkező járőrvezetők a gyakorlatban ismertették meg az új rendőrökkel teendőiket.¹⁹

Az állami rendőrségek közvetlen miniszteriális irányítás alatt álltak, bár a fővárosi és a fiumei rendőrség irányításába a városi tanácsnak is beleszólási lehetősége volt. E két rendőrség struktúrája lényegében megegyezett a többi városi rendőrség szervezetével. Valamennyi állami és városi rendőrség létszáma mintegy 10–12 ezer főre becsülhető.²⁰

A Magyar Királyi Határrendőrség szervezeti felépítése azonban egyedi volt. A határrendőrség kirendeltségekből és kapitányságokból állt. A kirendeltségek munkáját a kapitányságok irányították. A Magyar Királyi Határrendőrség szervezetét több ízben módosították, végső kifejtettségében 16 kapitányság és 27 kirendeltség alkotta a testület szervezetét, ahol mintegy 600 főnyi személyi állomány teljesített szolgálatot. A testület vezető szerve osztályként a Belügyminisztériumban működött.²¹

A Magyar Királyi Határrendőrség – a határőrizeti feladatok tekintetében az ország peremterületén – ugyan vidéken is működött, a rendőri szervezetek azonban tevékenységüket alapvetően a városokban

végezték. A Magyar Királyi Csendőrség létrehozása után 1881-től a falvak rendfenntartását a csendőrség látta el. A Magyar Királyi Csendőrség azonban nem kapta meg az önkormányzatok rendfenntartási jogkörét. A csendőrség a falvak rendvédelmi szervezete volt, amelyet ugyan a központi államhatalom tartott fenn, azonban az önkormányzatoknak a rend fenntartására irányuló igényeit kellett kielégíteni a törvények által biztosított keretek között. Az önkormányzatok tehát – mint a rend fenntartásának kompetenciájával rendelkező szervezetek – a csendőrség tudomására hozhatták rendfenntartási igényeiket, azt azonban, hogy a csendőrség ennek érdekében hogyan tevékenykedjék már a testület illetékei határozták meg a vonatkozó törvényekben és szabályzatokban foglaltak alapján. Amennyiben azonban a testület tagjai jogsértést észleltek, természetesen kötelességük volt eljárni abban az esetben is ha az önkormányzati igény a konkrétan észlelt törvénysértés felfedésére nem irányult. A Magyar Királyi Csendőrség tehát lényegében a vidék rendvédelmi testülete volt. Létrehozására azért került sor, mert a falvak rendfenntartó őrsegei képtelenek voltak rendet biztosítani, illetve a kistelepülések döntő többsége nem tudta finanszírozni a rend védelméhez szükséges személyi és tárgyi feltételrendszer létrehozását és fenntartását.²²

A rendőri szolgálatellátás elvei is városonként változtak. Bár az ország törvényei az egész történelmi Magyarországra érvényesek voltak, és azokat be is tartották, azonban a városok – hatáskörükben – egymástól eltérő végrehajtási utasításokat, szabályrendeleteket adtak ki. Ez a szituáció kitűnő lehetőséget adott a helyi sajátosságok figyelembevételére.²³

Rendvédelem tekintetében e gyakorlatot helyezte egységes korlátok közé a büntető törvénykönyv, a kihágási büntetőtörvénykönyv, a bűnvádi perrendtartás és a belügyminiszter által a rendelettel kibocsátott „Utasítás a bűnügyi nyomozás tárgyában” című szabályozás.²⁴

A rendvédelmi tevékenység fontosabb területeit törvények és rendeletek útján központilag szabályozták, az egész ország területére egységes formában. Ezek beépültek az állami rendvédelmi szervek, például a Magyar Királyi Csendőrség és a Fővárosi Rendőrség, valamint az önkormányzati rendőrségek szolgálati szabályzataiba is.²⁵

A közrend védelmének joga az államot és az önkormányzatokat illette meg. E hatóságok hozhattak létre rendvédelmi feladataik elvégzésére rendvédelmi testületeket. Az állam esetében az országgyűlés, az önkormányzatokéban pedig a közgyűlések kompetenciájába tartozott a testületek létesítésének, illetve megszüntetésének joga.²⁶

A századfordulóra kialakult a rendvédelmi szervek hatásköre is. A területi elv érvényesült, a határok azonban nem voltak merevek. Az egyik szerv tagja a másik testület területén is dolgozhatott a helyi illetékes tudtával. Nyomon üldözés esetében még a Magyar Királyság határát is átlépheték – az utólagos bejelentés kötelezettségének betartásával –, igénybe véve a monarchiabeli társországok területét.²⁷

A csendőrség és a rendőrség tekintetében érdekesen alakult az elhatárolás. A falvakban egyértelműen a csendőrség látott el közbiztonsági szolgálatot, a városokban pedig a helyi rendőrség. A városok egy része azonban e feladatra részben vagy egészben, térítés ellenében, a csendőrséget kérte fel. Különösen a külterületek rendfenntartásába vonták be a csendőrséget, míg a belterületeken inkább a helyi rendőri szervezetet alkalmazták. Ha egy kisebb város rendőrsége nem tudott megbirkózni egy bűnüggyel, a közeli nagyváros rendőrségét kérhette fel az ügy kiderítésére. A nagyvárosok rendőrségei ugyanis a századfordulóra már rendelkeztek detektív testületekkel, melynek tagjai profi nyomozati munkát végeztek.²⁸

Ilyen helyzetben abszolút indokolt volt a rendvédelmi testületek fontosabb eljárásainak, elsősorban a polgári szabadságjogok korlátozásával összefüggő tevékenységének központi szabályozására.

A jogszabályok egyértelművé tették, hogy a nyomozás a „büntetőpör” előkészítő szakasza, ellentétben a korábbi gyakorlattal, amikor a nyomozás főként az ítélet számára gyűjtötte az anyagot.²⁹

Bár a rendvédelmi szervezetek elegendő kompetenciával rendelkeztek a közrend fenntartásához, a bűnesetek felderítéséhez, lehetőségeik korlátozottak, illetve ellenőrzöttek voltak. A nyomozás elrendelését illetően – az eset súlyosságától függően – az ügyész, a vizsgálóbíró, a járásbírók, illetve a rendőri hatóságok és közegek, valamint egyes esetekben a magánvádló, továbbá a törvényhatósági jogú, a rendezett tanácsú városok, a községi önkormányzatok vezetői és a szolgabírók kezdeményezésére kerülhetett sor. A nyomozás fontosabb részeit csakis a vizsgálóbíró beleegyezésével lehetett megvalósítani, illetve azokat kizárólag a vizsgálóbíró végezhetette el. Ide tartozott a tanú esketése, esetleg megbüntetése és a szakértők büntetése is, valamint a letartóztatás, a házkutatás, a szemle, a foglalás, a személymotosítás. Ettől csak halaszthatatlan esetekben, a foglalást, a személymotosítást és az előzetes letartóztatást illetően lehetett eltérni, amit a vizsgálóbíró számára utólag meg kellett indokolni.³⁰

A nyomozati szakot követő vizsgálati szakaszban pedig egyértelműen a vizsgálóbíró tevékenysége volt a meghatározó.

A gyanúsított korlátozás és tanúk nélkül találkozhatott védőjével, valamennyi keletkezett anyagba betekintést nyerhettek. Az előzetes letartóztatás időtartama – amely bírósági hatáskörbe tartozó jog volt és a rendőrhatalóság csak kivételes esetekben alkalmazhatta – maximum 15 nap lehetett, amit a vádtanács indokolt esetben egy alkalommal szintén 15 nappal meghosszabbíthatott. Ebből azonban a gyanúsított a rendőrségen legfeljebb 3 napot tölthetett el, a három nap elteltével a törvényszéki fogházba kellett kísérni. A gyanúsítottak joga volt – saját költségére – egyéni ételmezésre és ágyneműre, továbbá lehetőleg önálló zárkára. A vizsgálóbíró engedélyezhette továbbá a házi őrizetet is. A gyanúsítottat csak ellenállás esetén lehetett megbilincselni, ezt azonban haladéktalanul jelenteni kellett a vizsgálóbírónak. A gyanúsított panaszával az ügyészséghez, illetve a járásbíróhoz fordulhatott, attól függően, hogy milyen súlyú ügyben folyt ellene eljárás.³¹

A rendvédelmi testületek saját hatáskörben semmilyen körülmények között sem foglalhattak le leveleket, táviratokat és egyéb küldeményeket, azokba nem tekinthettek bele. Hatáskörük addig terjedt, hogy a küldeményeket három napig visszatarthatták, a felbontásra vonatkozóan kizárólag a vizsgálóbíró hozhatott határozatot.³²

A nyomozati munka mellett a közrendvédelmi szolgálatnak az emberi szabadságjogokat érintő sarkalatos részét is központilag szabályozták a Magyar Királyságban. Ide tartozott az előállítás, elővezetés, bekísérés, a motozás, a házkutatás, a fegyverhasználat és a bilincs alkalmazása. A bilincs használatáról az elővezető rendvédelmi közegnek minden esetben jelentést kellett tennie. Az előállított személynek joga volt ahhoz is, hogy saját költségére kíséreléssel bérkocsin tegye meg az utat.³³

A rendőrségek tagjainak az igazoltatáson, a figyelmeztetésen és a feljelentésen kívül az előállítás-hoz is joguk volt. Az előállítás azt a célt szolgálta, hogy az érintett személyt az intézkedő rendőr – személyazonosságának megállapítása, a közrend megóvása vagy a saját érdekében – a kapitányság rendőrhatalósága elé kísérelje.³⁴

Az érintettek saját érdekében előállítást kellett alkalmazni: csökkent értelmi képességűek és eltérő gyermekek, hajléktalanok, ittas személyek és a tömeg által üldözött egyének esetében. Az elővezetést a rendőrök akkor alkalmazhatták, ha a vizsgálóbíró, az ügyész vagy a rendőrség rendőrhatalóságnak minősített, jogvégzett tagjai írásban kiadott határozata erre felhatalmazta őket. Elővezetést nem csupán kihágás vagy bűncselekmény esetén lehetett foganatosítani; az idézésre indokolatlanul meg nem jelenő személyek esetében is elővezetést alkalmaztak a hatóságok.³⁵

Bekísérésre akkor kerülhetett sor, amikor az illetőt kihágással vagy bűntettel vádolták. A rendőrség tagjainak be kellett kísérniük: az engedély nélkül alamizsnát gyűjtőket, házalókat, mutatványokat előadókat, a közbiztonságot veszélyeztető csavargókat, a tiltott szerencsejátékkal foglalkozókat, az engedély nélküli, illetve tiltott tevékenységet végzők társait és e haszonból részesülőket, illetve az ilyen tevékenységre felbujtókat, a botrányt okozókat, a rendőri intézkedésnek ellenszegülőket, a hamis vagy gyanús útlevelel, illetve igazolvánnyal rendelkezőket, akik ellen elfogatóparancsot adtak ki, akik büntetésük letöltése közben vagy letartóztatási helyükről megszöktek, a jogerős ítélettel az adott közigazgatási területéről kitiltottakat, továbbá mindazokat, akiket bűncselekmény elkövetésén tetten értek.³⁶

Motozást a rendőrök azoknál a személyeknél végezhetek, akik: öngyilkosságot kíséreltek meg, ha annak ismételt elkövetésével fenyegetőztek, akiknél támadásra alkalmas eszközök, fegyverek voltak.³⁷

A rendőrség házkutatást csak abban az esetben eszközölhetett saját indíttatásra, ha: tettenkapás esete állt fenn, ha a házból segélykiáltás hallatszott, a tulajdonos vagy bérlő kívánta, a házba szökött fogoly menekült.³⁸

A rendőrség fegyverhasználatánál megkülönböztették a kard és a lőfegyver használatát. Lőfegyvert a rendőr kizárólag testi épsége védelmében használhatott. Minden más esetben a kard használatának volt helye. Kardot használhatott jogos védelem gyanánt is a saját vagy mások testi épségének megóvása céljából, a fenyegető magatartás elhárítására, a felszólításra át nem adott fegyver használójával vagy a szolgálat ellátását tettelesen akadályozóval szemben.³⁹

A városi rendőrségek szolgálatellátását a szolgálati szabályzatuk határozta meg. Minden városi rendőrségnek külön szolgálati szabályzata volt. Bár a városi rendőrségek a szolgálati szabályzat és a rendőri szolgálatellátás terén mintának tekintették az állami rendőrségeket, mégis e téren erősen érvényesült a helyi rendőrkapitányoknak a bűnüldözésről alkotott felfogása. Egyes nagyobb törvényhatósági jogú városban esetenként az újonnan felvett írástudó rendőrlegénység számára indítottak néhány hetes képzést, azonban a tanfolyamok mindegyike különböző bűnüldözői felfogást tükrözött.⁴⁰

A városi rendőrségek szabályzata általában a helyi rendőrség szervezeti felépítését, a testület célját és feladatait, a felvétel és elbocsátás szabályait, a fegyelem kérdéseit, a magatartási szabályokat, a panasztétel lehetőségeit, a szolgálatellátás és fegyverhasználat szabályait, az egyes beosztások kötelekeit, a személyi állomány járandóságait, valamint a szolgálatellátás során előforduló részfeladatok ellátásá-

nak módját (bekísérés, elfogás stb.) tartalmazta. E kérdések szabályozása során – bár voltak közös vonások – a szolgálati szabályzatok mindegyike egyedi alkotás maradt.⁴¹

A rendőrségi szolgálati szabályzatok tartalmazták a rendőrökkel szemben támasztott magatartási elvárásokat is. A belügyminiszter a fővárosi rendőrség számára kibocsátott utasításában a rendőrök számára előírta, hogy „Az őrségi személyzet, amely a nagyközönséggel folyamatos érintkezésben van, különösen utasítandó, hogy azzal szemben igen jellemesnek, tisztelettanúsítónak kell lennie ... Csak a közönség bizodalma bíró rendőrség működése lehet valóban sikeres. Ha a rendőr tényleges közbelépése szükséges az legyen nyugodt, de egyszermint erélyes gyors és határozott ... A rendőrség ellen esetleg hallható éretlen élcekre csak akkor lehet valamely tetteles intézkedésnek helye, ha komolyabb alakot öltve, a rendőri működés sikerét kérdésessé tehetné ... a közönség irányában illetlenséget, vagy éppen durvaságot az előzékenység, a szolgálatkésztség hiányát nem tűrhetem, úgy másrésről azok, kik ezen utasításhoz mindenkor alkalmazkodnak, minden megtámadás ellenében hathatós támogatásomra és védelmemre bizton számíthatnak.”⁴²

A rendőrlegénység úgynevezett posztos – azaz állandó őrhelyű – vagy őrjárat szolgálatot látott el. A közrendőrnek ismernie kellett szolgálati helyén a terepet, az utcákat, épületeket, nyilvános helyeket, különösen azokat, ahol a bűnözők megfordulhattak, a helyi bűnözőket és azok szokásait.⁴³

A jelentős értéket képviselő műtárgyak, illetve berendezések tulajdonosai kérhették értékeik rendőri védelmét. Ennek költségét azonban nem az adófizetők, hanem a tulajdonos viselte. „... rendőrség területén létező nagyobb üzletek, vállalatok, intézetek és társulatok kérelmére, a rendőrség rendszerezett létszámán felül, a kérelmezők költségeire pótrendőröket vehessen fel ...”⁴⁴

A rendőrségek segítették egymás munkáját. E téren elsősorban a fővárosi rendőrség jeleskedett. A nagyvárosi bűnüldözés, illetve a külföldi tanulmányutak során összeszedett tapasztalatokat rendszeresen átadták a vidéki rendőrségeknek.⁴⁵

A budapesti rendőrség azonban nemcsak példát mutatott a városi rendőrségeknek, hanem közvetlen segítséget is nyújtott. A fővárosi rendőrség tagjai által kialakított bűnügyi nyilvántartás, amelyet 1885-ben a rendőrtisztviselők korábbi magánfeljegyzéseiből, szerveztek meg, több ízben megújult. Kezdetben három szempont szerint szabályozták az anyagot: 1. rovottmúltúak és körözöttek, 2. lopott tárgyak és talált értékek, 3. feltételesen szabadlábon lévők és rendőri körözvények; majd 1887-től megkezdődött az arcképanyilvántartás is. 1902-ben már 75 445 személyt tartottak nyilván. A nyilvántartás 1906-ig vált országossá. Anyagát a történelmi Magyarország valamennyi bűnüldöző szervezete használhatta és gyarapíthatta. E tevékenység nyomán az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal 1909. január 1-jén kezdte meg működését.⁴⁶

A Budapest Székesfővárosi Magyar Királyi Államrendőrség alkalmazott első ízben detektíveket. Az 1885. december 15-én felállított detektívosztály, amely kezdetben 28 fővel dolgozott, 1907-ben már 165 detektívet irányított a vidéki nyomozók segítségére.⁴⁷

A külföldi államfők és uralkodók, valamint kíséretük biztosítását is a rendőrség végezte ebben az időben a főváros területén. E feladatukat is kiválóan megoldották.⁴⁸

A Bűnügyi Múzeum is a fővárosi rendőrség gondozásában jött létre 1908-ban. A múzeum megteremtéséhez az igazságügyminiszteri rendelet adta meg a lehetőséget, amely elrendelte, hogy a Magyar Királyi Ügyészségek az eljárás befejezése után a tanulmányi célra alkalmas bűnjelket küldjék meg a fővárosi főkapitányságnak.⁴⁹

A dualizmus időszakának kiemelkedő jelentőségű rendezvénye volt a millenniumi ünnepségsorozat. A fővárosi rendőrség több évig dolgozott e rendezvény rendőri biztosításának előkészítése érdekében és – a lehetőségeken belül – hatalmas rendőri erőket mozgató meg. A millenniumi rendezvényekhez kapcsolódóan külön kapitányságot szerveztek, és rendkívül szoros, folyamatos együttműködést valósítottak meg a Magyar Királyi Csendőrség, továbbá a Magyar Királyi Honvédség kijelölt csapataival. A millenniumi rendezvényeket a fővárosi rendőrség – nyugat-európai színvonalon – a hazai és külföldi közönség megalégedésével, eredményesen biztosította.⁵⁰

A Magyar Királyság rendőrségei – hasonlóan az ország más rendvédelmi szerveihez – mentesek voltak a politikai rendőri feladatoktól. Az ország jogrendje ekkor még ugyanis nem ismerte a politikai bűncselekmény fogalmát. Egyedül az uralkodó elleni ellenséges magatartás tartozott a büntetendő cselekmények közé. A politikai bűncselekmény fogalmát a magyar jogrendszerbe a Tanácsköztársaság tapasztalatai nyomán vezették be.⁵¹

A dualizmuskori Magyar Királyság rendőrségei az alkotmányos monarchia keretei között működő polgári állam részeként működtetett rendvédelmi szervezetek voltak. E szervezeteket a testületen belüli reformokkal, minőségi fejlesztésekkel hozták fel mintegy 1/4 évszázad alatt a nyugat-európai rend-

őr szervezetek színvonalára. Az ezredfordulóra a magyarországi rendőrségek már azonos szinten álltak a nyugat-európai szervezetekével.⁵²

A két világháború közötti Magyar Királyság sajátos helyzetben élte államiségét. A trianoni békediktátum szétforgácsolta a Kárpát-medence természetes gazdasági egységét, amely ezer év alatt formálódott. Ezzel nem csak Magyarország került kedvezőtlenebb helyzetbe, hanem az utódállamok népei is stagnáló gazdasági körülmények közé kerültek. Az autarchia, amely mellett hitet tettek a Magyar Királyságot körülvevő új államalakulatok az úgynevezett utódállamok, végül is a XX. század körülményei között hosszú távon életképtelennek bizonyult. A trianoni békediktátum egyben békétlenségek magvát is elvetette, hiszen a magyar állam határai mentén több milliós magyar lakosság került a kisebbségi elnyomottság helyzetébe.⁵³

A trianoni békediktátumot megelőzte a Magyar Tanácsköztársaság, amely nem volt mentes a túlkapásoktól. A vesztes háború, a proletárdiktatúra, majd az ország megcsönkítése döntően közre játszott a két világháború közötti Magyar Királyság állami struktúrájának reorganizálásában. A trianoni békediktátummal elcsatolták a Magyar Királyság területének mintegy $\frac{2}{3}$ -át és lakosságának közel 50%-át. Mindezt oly módon, hogy a magyar etnikum csaknem $\frac{1}{3}$ -a került a magyar állam határain túlra.⁵⁴

A trianoni békediktátum a Magyar Királyság számára 35 000 fős hadsereget engedélyezett nehéz fegyverzet nélkül. Ugyanakkor a maradék Magyar Királyság számára ugyanolyan létszámú rendfenntartó erőket hagyott jóvá, mint amelyek a történelmi Magyarországon működtek.⁵⁵

Ebből adódóan az ország vezetése katonai erőt igyekezett elrejtetni a rendvédelmi szervekben. 1928-ig azonban – amíg a Szövetségi Ellenőrző Bizottság szervei az országon belül működtek – ezt nem sok sikerrel tette. Ilyen körülmények között szerveződött újjá és működött a két világháború közötti Magyar Királyság rendőrsége.⁵⁶

Az alaphelyzet a rendőrségnek a rend fenntartásában betöltött szerepét illetően nem változott. Továbbra is a városokra terjedt ki a magyar rendőrség kompetenciája, vidéken pedig a csendőrség tartotta fenn a rendet. A magyarországi rendőrségeket azonban kivették az önkormányzatok kompetenciájából és a központi kormányzat érdekeltségébe helyezték.⁵⁷

A Tanácsköztársaság megdöntését követően a Magyar Királyságban felerősödött az állam és a társadalom önvédelmi reflexe, az államhatalmat egy kitüntetett osztály érdekében kisajátítani kívánó kezdeményezésekkel szemben. A trianoni békediktátum, az ellenséges kisantantszövetség is arra sarkallta az ország vezetőit, hogy a központi kompetenciákat növeljék, ezen belül a rendvédelmi szervezeteket erősítsék.⁵⁸

A Magyar Királyságban a rendvédelmi szervezetek alapvetően nem változtak meg, azonban struktúrájukban bizonyos változások mentek végbe.

A magyarországi rendőrségeket az 1919. október 1-jén államosították. A megvalósítás 1919 novemberétől 1921 augusztusáig tartott. Az államosítást követően a magyar rendőrségek közvetlenül a kormány felügyelete és irányította a Magyar Királyi Belügyminisztériumon keresztül.⁵⁹

A rendőrség országos szintű szervezeti felépítése azonban a harmincas évekre érte el végleges formáját. Kezdetben ugyan országos rendőr-főkapitányi hivatalt is szerveztek, ez azonban csak rendkívül rövid ideig funkcionált. A főkapitány frankhamisításban betöltött szerepének felszínre kerülését követően a státust nem töltötték be. Ehelyett az ország városait főkapitányságok között osztották fel. A főkapitányságok székhelyei voltak Budapest, Debrecen, Miskolc, Pécs, Szeged, Székesfehérvár és Szombathely. 1931-ben a vidéki főkapitányságokat megszüntették, és valamennyi vidéki városi rendőrséget egy vezetési centrum alá, az újonnan létrehozott vidéki főkapitányság alá helyezték. Ekkor változtatták meg a Magyar Királyság rendőrségének elnevezését Magyar Királyi Államrendőrségről Magyar Királyi Rendőrségre. A körzeti szemlélő központokat a vidéki főkapitányság és a városi kapitányságok közé iktatták. A szemlélő központok székhelyei a terület-visszacsatolásokat követően Szombathely, Székesfehérvár, Szeged, Debrecen, Kassa és Kolozsvár voltak. A körzeti szemlélő központok működési területe megegyezett a honvéd vegyesdandár parancsnokságokéval, majd 1939-től a honvéd-hadtestparancsnokságokéval.⁶⁰

A kapitányságok belső szervezeti felépítése lényegében követte a dualizmus korit, a város nagyságától függött szervezetének differenciáltsága és a személyi állomány létszáma. Az elnevezéseket azonban egységesítették az országban. A dualizmus kori struktúrát egységesen egészítették ki a detektívek és az őrszemélyzet főnöke beosztásokkal. A kapitányságon belül e két főnöki helyet betöltő személy – az adott kapitányságok szervezeti felépítésétől függetlenül – valamennyi detektív illetve őrségi állományú (mai fogalmaink szerint közrendvédelmi) rendőr előljárója volt.⁶¹

A fővárosban a struktúra változásai is sajátosan mentek végbe. A szervezet fejlődésére itt az volt a jellemző, hogy abban a kerületi kapitányságban hoztak létre egy-egy szakapparátust, amely kerület-

ben abból a típusú ügyből a legtöbb fordult elő. Idővel ezek a szervezeti egységek a fővárosi kapitánysághoz kerültek.⁶²

A trianoni békediktátum által lehetetlenül alacsony létszámmal megállapított haderőt a rendvédelmi szervezetekben bújtatott egységekkel kívánták erősíteni. Ilyen volt például a Rendőr Újonc Iskola. A Magyar Királyi Rendőrség ezen szervezeti egysége a honvédség páncélos képzésének a rejtésére is szolgált, mert – tömegosztatási céllal – páncélcocsival is csupán a rendőrség rendelkezett.⁶³

A határszéli kirendeltségek – a távolsági határforgalom lebonyolítását végző szervezeti egységek – a vidéki főkapitányság közvetlen alárendeltségébe tartoztak. A Magyar Királyi Határvidéki Rendőrséget Kárpátalja visszacsatolását követően 1939 júliusában állították fel, hatósági területe is e térségre terjedt ki.⁶⁴

A két háború közötti időszakban bővült a magyar rendőrség szervezete karhatalmi egységekkel, motorkerékpáros-részleggel, közlekedésrendészettel, rádiós hírközponttal, laboratóriumokkal. A Politikai Rendészeti Osztály is új elemként jelentkezett a szervezet struktúrájában. A forradalmak után, a helyzet konszolidációjával e szervezet súlya a rendőrségen belül mérséklődött, a szervezet visszafejlődött, azonban végig jelen volt a két világháború közötti időszak rendőrségében. A külföldiekkel kapcsolatos rendészeti teendők végzése céljából 1930-ban hozták létre a Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóságot (KEOKH-ot). A gazdasági rendőrséget eredetileg a közellátás biztosításának segítésére állították fel. Tevékenysége a helyzet normalizálódásával a jelentős gazdasági bűncselekmények üldözésének irányába tolódott el. Az 1926-ban, illetve 1924-ben kialakított Erkölcrendészeti Központi Hatóság és a Kábítószereket Ellenőrző Központi Szerv a belügyminisztérium illetékes osztályának közvetlen irányításával végezte munkáját a kapitányságok közigazgatási és erkölcrendészeti szervezeti egységeiben szolgálatot teljesítő munkatársai útján.⁶⁵

A budapesti főkapitányság szervezeti egységei voltak: Elnöki Főosztály (ide tartoztak a szervezeti és személyzeti ügyek is); Légoltalmi Főosztály (az ország hadba lépését követően); Engedélyezési Osztály; Közigazgatási Osztály; Erkölcrendészeti Osztály; Bünyügyi Osztály; Fogház és Tolonc Osztály; Államrendészeti Osztály; Útlevel Osztály; Politikai Rendészeti Osztály; gazdasági hivatal; segédhivatal; számvéveség; Rendőrorvosi Hivatal; Detektív főnökség; Rendőrfőparancsnokság; Karhatalmi és Különleges Alakulatok Parancsnoksága; Hírközpont (telefon és rádió); Bejelentkezési és Kézbesítő Hivatal; Rendőri Büntető Bíróság.⁶⁶ (III. sz. melléklet)

A városokban a rendet a rendőrség tartotta fenn, 1941-es adatok szerint 2 425 793 holdon 4 164 437 főnyi polgári lakosság körében. A rendőrség létszáma – a terület- visszacsatolásokat megelőzően mintegy 12 000 fő volt – a terület-visszacsatolásokat követően pedig 14 591 fő, melyből az egyenruhások és detektívek 12 978 főt tettek ki.⁶⁷

1939-ig ugyan a rendőrségtől elkülönülve működött a Magyar Királyi Folyamőrség, azonban e testület nyílt szervezésű része egyértelműen rendvédelmi – döntően vízi rendészeti – feladatokat látott el. (IV. sz. melléklet) Ezért – szolgálati tevékenységük alapján – a Magyar Királyi Folyamőrség vízi rendészeti teendőket végző részénél szolgálatot teljesítők létszámát a Magyar Királyi Rendőrségnél célszerű figyelembe venni. A Magyar Királyi Folyamőrség nyílt szervezésű részénél (a testület vízi rendészeti feladatkört ellátó szervezeténél) 2420 fő volt az engedélyezett létszám, ebből az altisztek és folyamőrök 1524 főnél többet nem tehettek ki. A tisztek és tisztviselők száma pedig a 96 főt nem haladhatta meg. A segéd személyzet (műszakiak, gazdasági dolgozók stb.) létszáma a 800 főt nem léphette túl. Gazdasági okokból azonban a Magyar Királyi Folyamőrség nyílt szervezetében a húszas években csupán 1947 főt foglalkoztattak.⁶⁸

A rendvédelmi testületek szolgálata lényegesen nem tért el a dualizmus koritól. A változások jellege abban ragadható meg, hogy gyarapodtak a testületek lehetőségei, mérséklődtek az állampolgárok garanciái a testületekkel szemben, továbbá magukat a testületeket kezdték el felruházni a rendvédelem fenntartásának jogkörével.⁶⁹

Ha összehasonlítjuk a Magyar Királyi Rendőrség tevékenységét a környező országokéval, megállapíthatjuk, hogy az szakmai tekintetben egyáltalán nem volt rosszabb, mint a szomszédos országoké. A tömegmegmozdulások elleni fellépését illetően pedig úgy járt el, ahogyan azt a törvényhozó testület, illetve a kormány számára jogszabályokban előírta. Tevékenysége nem volt drasztikusabb, mint a térség más rendőrségeinek működése.⁷⁰

A rendőri erőknek karhatalmi feladatokra történő igénybevétele új feladatként jelentkezett a magyarországi rendőrségek történetében. A dualizmus időszakában az ilyen jellegű szolgálati elfoglaltság a rendőrök részére ismeretlen volt. A rendőrségen belüli karhatalmi erő a budapesti rendőrség sajátosságai közé tartozott. Kezdetben a kerületektől vezényeltek naponta rendőröket a Mosonyi utcai laktnyába karhatalmi készenléti szolgálatra. 1932-ben karhatalmi századot, 1934-ben pedig karhatalmi zász-

lőaljat állítottak fel. A karhatalmi feladatoknak a rendőrségi feladatrendszerbe történő beépülése a szervezet militarizálódásához is hozzájárult.⁷¹

A Magyar Királyi Rendőrség büntetőrendészeti mutatói irigylésre méltóak. A szervezet az országban közbiztonságot tartott fenn. 1940-ben a Magyar Királyi Rendőrséghez 142 765 bűnvádi feljelentés érkezett, és 102 968 eredményes nyomozást teljesítettek. Ugyanebben az évben a rendőrség 73 603 bűnüggyel foglalkozott, amelyből 52 213-at fel is derített. A teljes ügyforgalom ekkor a vidéki rendőrségnél 1 704 653, a budapestinél pedig 1 712 300 ügyirat volt.

Bűnügyben 3811 személyt tartóztattak le, 61 488 fő vált hosszabb–rövidebb időre a rendőri fogdák lakójává.

A budapesti főkapitányság működési területén egy rendőrré – nem csupán az őrszemélyzeti (közbiztonsági) állományt számolva – 215 lakos jutott.

A rendőrök szolgálatellátásuk során 137 esetben használták fegyverüket. A fegyverhasználat következménye azonban egy esetben sem volt halálos. Ugyanezen idő alatt szolgálatellátás alkalmával 151 rendőr sérült meg, szintén nem halálosan.⁷²

Már a XIX. század végére kikristályosodtak azok a szabályok, amelyek szerint a közigazgatási szervezetek karhatalmi segédletet vehettek igénybe. A szabályozás a két háború közötti időszakban alig módosult. Az igénybevétel két változatát különböztették meg. Kisebb létszámot igénylő karhatalmi segédletet a csendőrség és a rendőrség is nyújthatott. Ide tartozott: az elővezetés, fellépés a hatósági intézkedések végrehajtásával szembeszegülők ellen, segítségadás községi rendészeti ügyekben stb.⁷³

A hatósági intézkedéseknek ellenszegülők esetében és a helyi rendészeti ügyek kapcsán kerülhetett sor nagyobb létszámú karhatalmi erő igénybevételére. Karhatalmi csapaterő igénybevételére jogosultak voltak: a miniszterek, az ügyészségek, a törvényszékek, a járásbírók vezetői, a fiúmei kormányzó (az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásáig), a megyei alispánok és helyetteseik, a csendőrkörületi parancsnokok, a fővárosi főkapitány (a rendőrség államosítása után a főkapitányok és a városi kapitányok), a törvényhatósági jogú városok polgármesterei és helyetteseik, a pénzügyigazgatóságok vezetői, a dohánygyárak igazgatói és helyetteseik.⁷⁴

Előrelátható esetben a karhatalom kirendelésére csakis a Magyar Királyi Belügyminisztérium jóváhagyásával kerülhetett sor. Abban az esetben azonban, ha a kérelem veszéllyel járt volna, a karhatalmat közvetlenül igényelheték az előbbieket mellett: a vizsgálóbírók, a fegyintézetek, börtönök igazgatói és helyetteseik, a főszolgabírók, a községi bírók a jegyzővel közösen, a csendőrtisztek, a rendezett tanácsú városok polgármesterei, a kormánybiztosok, a posta- és távírda-igazgatók, a vesztegintézetek igazgatók (határátkelőhelyek vezetői), a vám- és a pénzügyőri felügyelők, továbbá a pénzügyőri főfelügyelők és felügyelők, valamint a pénzügyőri szakasparancsnokok, az országos közintézetek és múzeumok igazgatói.⁷⁵

Az igénybevétel bejelentésekor közölni kellett a karhatalom alkalmazásának célját, megnevezni azt a hivatalos személyt, akivel a karhatalom parancsnokának érintkezésbe kellett lépnie, továbbá jelezni az igénybevétel előrelátható idejét és körülményeit.⁷⁶

A véderő részéről a karhatalom kiállítására a mindenkori állomásparancsnok (helyőrség- parancsnok) intézkedett. Sürgős esetben a laktanya ügyeletes tisztjére hárult e kompetencia.⁷⁷

A két világháború közötti időszakban a honvéd karhatalom igénybevételére csak rendkívül ritka esetben került sor. A rendvédelmi szervek a Magyar Királyi Honvédség karhatalmi segédlete nélkül is képesek voltak a rend fenntartására.

A rendőrség feladatait BM rendelet szabályozta. Eszerint a rendőrség ügykörébe tartozott a közbiztonsági rendészet, az igazgatásrendészet, a rendőri büntetőbíráskodás és az operatív rendőri szolgálat ellátása.⁷⁸

A közbiztonsági rendészet kiterjedt a gyűlések, egyesületek ellenőrzésére és engedélyezésére is (esetleg feloszlására, betiltására), a sajtórendészeti teendők ellátására, az idegenek ellenőrzésére, az útlevélügyek intézésére, kényszerintézkedések alkalmazására (kiutasítás, toloncolás, előállítás, letartóztatás).⁷⁹

Az igazgatásrendészet felölelte mindazokat a feladatokat, amelyek az állam érdeke, továbbá a személyi és vagyonszükség szempontjából különös jelentőséggel bírtak (előadások engedélyezése és ellenőrzése, erkölcsrendészeti teendők, erkölcsi bizonyítványok kiállítása, cselédügyek intézése, állat-egészségügyi előírások betartása, építésrendészeti szabályok ellenőrzése, gyanús személyek nyilván tartása stb.)⁸⁰

A rendőri büntetőbíráskodás a közigazgatási hatóságok elé utalt kihágási ügyekben érvényesült. A rendőrbírói eljárásnak eszerint kisebb horderejű, a mai fogalmaink szerinti szabálysértéshez közel álló ügyekben volt helye. Ilyen volt például a 8 napon belül gyógyuló sérülést előidéző gépkocsibale-

set. Az ítélet egy pengőtől 200 pengőig terjedő pénzbírság lehetett, illetve egy naptól 15 nap elzárásig terjedhetett. Az elsőfokú ítéletet Budapesten a kerületi, vidéken a városi kapitányságok hozták. A másodfokú ítéletet a főkapitányságok, míg harmadfokú ítéletet a Belügyminisztérium mondott ki.⁸¹

Az operatív rendőri szolgálatot ellátó rendőrség önálló szerv volt, és a saját nevében járt el, ha valamilyen hatóság megkereste. A közigazgatási hatóságoknak nem volt alárendelve, de köteles volt eljárni a megkeresésére, miként a csendőrség a hatósági cselekmények biztosítására szolgáló, s a szorosan vett rendőri, karhatalmi feladatok teljesítésével. A rendőrhatalom a rendőrkapitányság volt, ez lényegében a főszolgabírói jogkört gyakorolta a városokban, és ennek kötelékében dolgoztak a rendőrök. A rendőrkapitányságot vezető tisztviselő elsőfokú hatóságként járt el a város területére vonatkozó illetékességi körében. A másodfokú rendőrhatalom a budapesti és vidéki rendőrkapitány volt. A harmadfokú rendőrhatalom pedig a belügyminiszter kompetenciájába tartozott.⁸²

A magyar rendőrség jó hatáskörrel működő professzionális szervezet volt. Megfigyelhető azonban az elbürokratizálódása is. A dualizmus időszakában a rendvédelemhez tapadó jogosítványok ugyanis nem a rendőrséget általában, hanem az önkormányzatokat és az államot illették meg, amelyek e feladatkör realizálására szakmai szervezeteket hoztak létre. Ezzel szemben az első világháború után a rendőrség került e jogosítványok birtokába.⁸³

A háború előtti vizsgálóbírói szisztémát a rendőrségen belüli vizsgálók váltották fel. Gyarapodott a rendőri büntetőbíróságok hatásköre is. Míg az első világháború előtt első sorban a megelőzést szolgálta e tevékenység, a világháborút követően a kihágások elsődleges megtorlási eszközévé vált. A kihágásokon (szabálysértéseken) belül új kategóriát jelentettek a közlekedési vétségek. Elbírálásukra külön közlekedési büntetőbíróság jött létre a rendőrség szervezetén belül. Az utcai bírságot 1939-től léptették életbe.⁸⁴

A jogállamiságot sértő jelenségnek tekinthető a REF és az internálás. A rendőri felügyelet alá helyezett személyek a lakóhelyük szerinti települést nem hagyhatták el, sötétedés után nem tartózkodhattak az utcán, nyilvános helyen nem mutakozhattak, korlátozták a levelezésüket, baráti társaságuk létszámát maximálták. A REF alá helyezett személynek a területileg illetékes rendvédelmi szervezetnél rendszeresen jelentkeznie kellett.⁸⁵

Az internálás azt jelentette, hogy bírói ítélet nélkül, csupán rendőrségi határozat alapján személyeket fosztottak meg mozgásszabadságuktól, és kényszerlakhelyre – általában valamilyen táborba – szállították őket. Az internálást a Magyar Királyságban az első világháború hozta létre, hasonlóan más európai országokhoz. Magyarországon azonban a forradalmak utáni konszolidáció befejezéséig az internálás működött. A konszolidációval az internálás intézményét is megszüntették. Az új honvédelmi törvény azonban újra lehetővé tette az internálás alkalmazását az ország hadba lépését követően. 1941 után azonban erre már – az 1919-től 1921-ig terjedő időszakhoz képest – elenyésző mértékben került sor.⁸⁶

A két világháború között a közigazgatás centralizációja fokozatosan valósult meg. Az állam működése szempontjából reális és kényelmes is volt, hogy a rendőrséghez kerüljenek olyan feladatkörök, amelyeket egyébként rendvédelmi szempontból nem feltétlenül kellett a rendőrség hatáskörébe telepíteni. E tevékenységeket azonban a kormányok közvetlenül kívánták felügyelni. Ide sorolható például az útlevelek kibocsátása, egyesületek engedélyezése, fegyvertartási engedélyek kiadása stb. E feladatok rendőrséghez csatolását bizonyos mértékig szakmailag is indokoltá tette az egységes és centrális nyilvántartás vezetésének szükségessége, amelyet a kor technikai színvonalából, valamint a hierarchikus és centrális felépítéséből adódóan leginkább a rendőrség tudott biztosítani. Másrészt pedig a rendőrségnél maradtak, illetve gyarapodtak olyan tevékenységek is, amelyek még az önkormányzati időszakban testálódtek a szervezetekre. Ilyenek voltak például a különböző engedélyek kibocsátásának hatáskörei. Az üzletek, szórakozóhelyek üzembe helyezésének engedélyezése, nyitva tartásuk rendjének meghatározása stb. Logikus volt, hogy az adott közösség az ilyen és ehhez hasonló helyi kérdéseket választott képviselői útján rendezte. Miután azonban a rendőrséget államosították, ezek a jogkörök nem kerültek vissza oda, ahonnan származtak. A rendőrség ilyen természetű teendőit még bővítették is. Ennek tipikus esete a kötelező bejelentkezés volt.⁸⁷

Magyarországon a bejelentkezési kötelezettség az erős központi hatalomhoz kapcsolódik. A felvilágosult abszolutisztikus uralkodó, II. József igyekezett megvalósítani birodalma alattvalóinak nyilvántartását, bár a kezdeményezés édesanyja, Mária Terézia nevéhez fűződik. A nyilvántartást az önkormányzatoknak kellett felfektetniük és vezetniük. A kalapos király intézkedései azonban élénk ellenállást váltottak ki, a végrehajtásuk akadozott. A BACH-korszakban újból előtérbe került a bejelentkezés. A neoabszolutisztikus hatalmi rendszer számára rokonszenves volt az általános bejelentkezési kötelezettség. Ekkor már a nyilvántartás finomodott. Az idegenek és utasok mellett a bejelentkezési

kötelezettség kiterjedt a főbérlokre, albérlokre, ágyrajárókra, szolgákra, továbbá a rokonságra is. A kérdést az országgyűlés a kiegyezést követően, gróf TISZA Kálmán miniszterelnöksége idején, 1879-ben tűzte napirendre. Az indítvány heves ellenállásba ütközött. Végül is olyan kompromisszum született, hogy a fővárosban állítanak fel bejelentőhivatalt, bár a belügyminisztert arra is felhatalmazta, hogy szükség esetén a fővároson kívül is felállíthasson bejelentőhivatalt. A bejelentkezési kötelezettség végül is a két világháború között vált általánossá. Ekkor e feladat már a rendőrség teendőit gyarapította, hasonlóan a BACH-korszakhoz.⁸⁸

1931-től a családi bejelentőlapot, ahol egy lapon szerepeltek a férj, a feleség és gyermekek, minden 18. életévét betöltött személy esetében az egyéni bejelentőlap váltotta fel. 1941-től életbe lépett a személyes bejelentési kötelezettség. Hogy a bejelentési procedúra nem váltotta ki a lakosság osztatlan helyeslését, arra a legjobb példa a bejelentőhivatal kihágási ügyeinek gyarapodása. E hivatal Budapesten 1940-ben 1800 kihágást regisztrált, 1941-ben pedig már 19 000 ügyben rótt ki pénzbüntetést, illetve hozott elzárásos határozatot.⁸⁹

A bejelentőhivatalok működése újabb adminisztratív teendők forrásává is vált. A bejelentőhivatalok által kiadott „lakbizonylatok” ugyanis előfeltételeivé váltak az iparigazolvány váltásának, az erkölcsi bizonyítvány kiállításának, a házasságkötésnek, az állampolgársági bizonyítványok kérvényezésének.⁹⁰

A harmincas évek végén a lakbizonylattal kapcsolatosan született vicc szerint, amikor a nősülni szándékozó fiatalembertől szíve hölgye megkérdezi, hogy milyen értékpapírokkal rendelkezik, az ifjú így válaszol: „megvan a lakbizonylatom, az erkölcsim és az állampolgársági bizonyítványom”.⁹¹

A Magyar Királyi Rendőrség szolgálati feladatai az ország hadba lépését követően jelentősen nem változtak meg. Elsősorban a bombázások nyomán keletkeztek újabb teendők: a fosztogatások meggátolása, az elsötétítési rendelet betartatása stb.⁹²

Az országból jelentős mennyiségű élelmiszert szállítottak ki a Német Birodalomba, ennek nyomán hadigazdálkodás jött létre. A közellátást államilag kellett szabályozni, szabályozás végrehajtása és betartatása is a rendőrségre hárult, elsősorban a kompetenciájába tartozó városokban.⁹³

A rendőrség személyi állományát már a terület-visszacsatolások is erőteljesen igénybe vették. A visszatért területek rendőrségeinek személyi állományát a meglévő létszámból csoportosították át. Ez annak ellenére is jelentős túlmunkát rótt a személyi állományra, hogy nyugdíjasokat is visszarendeltek szolgálatra, illetve növelték a kiképzendő létszámát. A terület háborús teendői pedig tovább növelték a személyi állomány leterheltségét. Ennek ellenére Magyarországon a háborús évek alatt – a délvidéki partizánakciókat leszámítva – a közbiztonság helyzete nem romlott.⁹⁴

A magyarországi harcok idején a rendőrség sorsa is megegyezett a többi rendvédelmi szervezet sorsával. A front közeledtével valamennyi fegyveres szerv tagjait beosztották védelmi feladatok ellátására. Ettől kezdve már nem rendvédelmi, hanem honvédelmi teendőket láttak el. A baj az volt, hogy a rendvédelmi testületek tagjaiból kisebb–nagyobb önálló szervezeti egységeket hoztak létre, a hadrendjük azonban nélkülözte a szükséges haditechnikát, bár ezzel a honvédség sem mindig rendelkezett. A rendvédelmi szervek személyi állományából kialakított „csapatok” embervesztesége ebből adódóan jóval magasabb volt a honvédségi alakulatokénál.⁹⁵

A vízi rendészeti teendőket döntően a Magyar Királyi Folyamőrség nyílt szervezete végezte 1939-ig. Ezt követően pedig a személyi állomány jelentős része már mint a Magyar Királyi Rendőrség tagja látta el feladatait. E tevékenységi körbe tartozott: a vízállás nyilvántartása, az árvízvédelemmel és jégzajlással kapcsolatos intézkedések, a mederszabályozási és partjavítási munkálatok előírása, a kisvízkitűzés, a kikötők és a hajóforgalom ellenőrzése, vízi határforgalom ellenőrzése (ki-, beléptetés), a határvizek ellenőrzése, hajózási balesetekkel kapcsolatos eljárások lefolytatása, a vízi járművek nyilvántartása, a parti hírszolgálat működtetése, a Nemzetközi Duna-szabályzat betartatása, halászat és fürdés ellenőrzése. Feladatkörükkel kapcsolatosan jogosultak voltak rendőri büntetőbíráskodásra. Ennek keretében úgynevezett rendbírságot szabhattak ki, a hajók személyzetét azonban elzárásra nem ítélték, és a vízi járművek felszereléséből – amennyiben a hajó vezetője a kirótt bírságot nem tudta kifizetni – zálogot vehettek. Ez nem akadályozhatta a hajó biztonságos üzemeltetését. Nyomozati hatáskörrel nem rendelkeztek. Amennyiben erre mégis szükség volt, pl. hajón elkövetett bűncselekmény tettesének felderítése érdekében, a legközelebbi rendőrkapitányságot kérték fel az ügy kivizsgálására. Folyamrendészeti ügyekben elsőfokú hatóságok a révkapitányságok, másodfokú hatóság a Magyar Királyi Révkapitányság, harmadfokú hatóság pedig a Belügyminisztérium Folyam- rendészeti Osztálya volt.⁹⁶

Összességében az ország rendvédelmi sajátosságai a két világháború közötti időszakban az első világháború következményeiben gyökereztek.

Megfigyelhető a rendőrségi testületekben egyfajta militarizálódás. Ennek több oka is volt. Egyrészt abból fakadt, hogy a hadsereg – különösen a korszak elején és végén – felügyeletet gyakorolt a rendőri szervek felett. Másrészt – a trianoni békediktátumnak a véderőt lehetetlenül alacsony szinten meghatározó előírásai miatt – a rendvédelmi testületeket eleve fedőszervezetként is alkalmazták az elrejteni kívánt katonai erők számára. Harmadrészt pedig a katonai erőket igyekeztek megkímélni minden olyan igénybevételtől, amely nem kifejezetten harctevékenységet jelentett.

Ez az elgondolás különösen az esetleges fegyveres konfliktus idejére vonatkozó tervekben realizálódott. E tervek szerint sarkalatos feladatok hárultak a rendvédelmi szervezetekre. Az ilyen tevékenységek kivitelezésének előkészületi teendőit már békeidőben is végezni kellett, ami óhatatlanul a véderő javára döntötte el a rendvédelem és a honvédelem egymáshoz való viszonyának kérdését. Az, hogy a honvédelem tehermentesítésére egyes feladatköröket a rendvédelmi szervek vettek át, egyben e testületek militáns vonásainak erősödését is táplálta, éppen e feladatok eredményes végzése érdekében.

Elősegítette ezt az is, hogy a haderőtől leszerelni kényszerült hivatásos katonákat igyekeztek a rendvédelmi testületeknél többségüket a rendőrségnél elhelyezni. Az a felfogás uralkodott, hogy szükség esetén innen könnyebben mobilizálhatók, a szakterületüktől nem kerülnek túlzottan távol, és így katonai szakismeretük kevésbé amortizálódik.

Az alkotmányosságnak és az emberi szabadságjogoknak elsőbbséget adó nézetek helyett a rendvédelem profizmusát hangsúlyozó felfogások kerültek előtérbe. Ez nem jelentette azt, mintha a törvényesség kiszorult volna a rendőri munkából, a profizmus elsődlegessége azonban úgy valósult meg, hogy az eredményesség érdekében a rendvédelemből kiiktatták a túlzottnak tartott biztosítékokat. Ez a folyamat nem volt mindig egyforma intenzitású, leginkább az időszak kezdetén és végén volt érzékelhető, amikor embereket egyszerű közigazgatási határozattal is megfoszthattak szabadságuktól és internálhattak.

A rendvédelem eredményességét szem előtt tartó felfogás is több körülményben gyökerezett. Az első világháború előtt – több évszázadra visszanyúlóan – korlátozott függetlenségünk megtartásának, illetve megerősítésének egyik fő színtere a közjogi harc volt. Ennek részét képezte az ország rendvédelme abban a tekintetben, hogy kinek a kompetenciájába tartozzék és milyen jogosítványokkal rendelkezzen. Az első világháború után a HABSBURGOK centralizációs törekvéseiből fakadó, közjogi értelemben vett nemzeti ellenállási idea értelmét veszítette, és ezzel szertefoszlott a rendvédelem emberjogcentrikus megközelítésének egyik motívuma.

A háború nyomán keletkezett helyzetből adódóan utat tört a rendvédelem eredményességének primátusát valló felfogás. Tény, hogy a rend fenntartására hivatott szervek – legalábbis önállóan – 1918-tól nem tudták biztosítani a rendet. Ez azonban nem abból fakadt, hogy a magyar rendvédelem elmaradt volna a nyugat-európaiktól, ahol nem jelentkeztek ilyen gondok. Csupán arról volt szó, hogy a vesztes háború következményeit a rendvédelem sem tudta negligálni. A felbomló hadsereg csapataival, valamint az éhséglázadásokkal szemben a rendvédelmi szervek valóban nem tehettek sokat. Az első világháború utáni zűrzavaros évek pedig a lakosságban a biztonság utáni vágyat erősítették.

A militarizmus és a profizmus mellett a korszak rendvédelmi szerveinek sajátosságai közé sorolható a bürokratizmus is. Ez az államigazgatás centralizálásából fakadt, ugyanis bizonyos teendők a kormányzat közvetlen hatáskörébe kerültek, és azok elvégzését a kormányzati felügyelet alatt álló egyik legütőképesebb szervezetre, a magyar rendvédelem egyik testületére, többnyire a rendőrségre bízta. Ez a folyamat öngerjesztőnek bizonyult. Egyre több engedélyezési, nyilvántartási jogot, illetve kötelezettséget eleve a rendvédelmi testületekhez telepítettek, holott az ilyen jellegű tevékenységek eredetileg általában az ön-kormányzatok, illetve a kormány kompetenciájába tartoztak. A rendvédelmi szerveket a kiegyezés nyomán, a központi államhatalom az önkormányzatok a törvények, illetve rendeletek betartására hozták létre, ezzel szemben a két világháború között különböző engedélyezési kompetenciákat adtak nekik, különösen a rendőrségnek. Ezek a jogosultságok nem voltak ugyan ellentétesek az ország törvényes rendjével, mégis az a helyzet állhatott elő, hogy ugyanaz a szervezet alakíthatott ki szabályokat, ellenőrizte azok végrehajtását, és büntette meg – bizonyos korlátok között – a szabályok ellen vétőket.

A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelmi testületeire jellemző volt az elit jelleg is. Sokak számára irigyelt létet jelentett a közigazgatási apparátushoz tartozás. A biztos fizetés, a nyugdíjjogosultság, az orvosi ellátottság, elhalálozás esetén a visszamaradottakról való gondoskodás, a család és beosztás szerint megállapított lakás biztosítása presztízst nyújtott a közigazgatásban dolgozók számára, és ezen belül is jobb ellátást kaptak a rendvédelmi szervek tagjai. Mindez lehetővé tette, hogy a rendvédelem személyi állományával szemben magasabb követelményeket is támasszanak, a testületekhez történő felvételkor és a végzett munka tekintetében egyaránt.

Az elit jelleg nem csupán a humán, hanem a reálszférában is jelen volt. A rendvédelmi testületek rendelkeztek mindazokkal a felszerelésekkel, elhelyezési körülményekkel, technikai eszközökkel, amelyek szükségesek voltak feladataik sikeres ellátásához. Bár a Magyar Királyság nemzetgazdasága nem kelhetett versenyre az európai centrum országaival, a rendvédelmi szervek néhány éves késéssel ugyan, de birtokába jutottak a korszerű rendvédelmi technikai eszközöknek, berendezéseknek.

A bűnmegelőzés és a bűnüldözés jó hatásfokkal működött, az országban közbátorság uralkodott. A személy- és vagyonbiztonság biztosítva volt.

A két világháború közötti magyar rendvédelmi szervek a militarizálódás és a bürokratizálódás ellenére is magas szakmai színvonalat értek el.

Jegyzetek:

¹ ENDRÓDY

² CSIZMADIA: 65–78. p.

³ URBÁN: Az 1848-49-es forradalom- és szabadságharc rendvédelmi testületei.

⁴ Idem: Tervek és eredmények az 1848/49-es forradalom- és szabadságharc idején az önálló magyar rendvédelmi szervek létrehozására.

⁵ BERZEVICZY

⁶ 1867/XII. tc.

⁷ GALÁNTAI: 89-149. p.

⁸ ZACHAR: Az Osztrák-Magyar Monarchia örökös tartományainak rendvédelmi testületei.

⁹ Idem: A politikai irányzatok rendvédelmi koncepciói a dualizmus korában.

¹⁰ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*

¹¹ 1870/XLII. tc. ; 1871/XVIII. tc.

¹² PARÁDI: A polgári magyar állam rendőrsége 1867-1918.

¹³ 1886/XXI. tc. ; 1886/XXII. tc. ; 35 506/1886. BM. kr. ; 37 621/1886. BM. kr.

¹⁴ PARÁDI: Az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi rendőrségei 1867-1919.

¹⁵ BORBÉLY – KAPY

¹⁶ PARÁDI: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai.

¹⁷ Idem: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919.

¹⁸ 1872/XXXVI. tc. ; 1881/XXI. tc. ; 1903/VIII. tc. ; 1916/XXXVII. tc.

¹⁹ PARÁDI: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig.

²⁰ Idem: A dualizmus kori magyar rendvédelem.

²¹ Idem: *Rendőrség a határőrizetben.*

²² SZAKÁLY

²³ TISZA

²⁴ 1878/V. tc. ; 1879/XL. tc. ; 1896/XXXIII. tc. ; 130 000/1899. BM. r.

²⁵ KEDVESSY

²⁶ PARÁDI: A polgári magyar állam rendőrségei 1867-1918.

²⁷ Idem: Rendőrség a Horthy-korban.

²⁸ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*

²⁹ NÉMETHY – TÖRÖK

³⁰ CHONCA

³¹ NÉMETHY – TÖRÖK: op. cit.

³² LAKY: *Rendőr közegek tankönyve.*

³³ MAGYAR

³⁴ MATIS

³⁵ Loc. cit.

³⁶ Loc. cit.

³⁷ LAKY: *Rendőr közegek tankönyve.*

³⁸ Loc. cit.

³⁹ LAKY: *A rendőr önálló intézkedései.*

⁴⁰ DORNING: *A székesfővárosi rendőrség.*

⁴¹ Idem: *A rendőrség intézményének fejlődése.*

⁴² 43 972/1884. BM. r.

⁴³ PERÉNYI

⁴⁴ 1881/XXI. tc.

⁴⁵ BORBÉLY – KAPY: op. cit.

⁴⁶ 1897/XXXIV. tc. ; 24 300/1908. IM. r.

⁴⁷ VÉCSEY

⁴⁸ BANGHA

⁴⁹ 2001/1908. IM. r.

⁵⁰ BORBÉLY – KAPY: op. cit.

⁵¹ 1921/III. tc.

⁵² PARÁDI: A dualizmus közrendvédelmi szervezetinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai.

⁵³ 1921/XXXIII. tc.

⁵⁴ Loc. cit.

⁵⁵ Loc. cit.

⁵⁶ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*

- 57 Loc. cit.
 58 Loc. cit.
 59 5047/1919. ME. r.
 60 PARÁDI: A rendvédelem a véderő és a közigazgatás kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig.
 61 PARÁDI: A Magyar Királyság rendőrségei 1920-1945.
 62 PARÁDI: A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái.
 63 BONHARDT
 64 PARÁDI: A magyar állam határőrizete 1920-1941.
 65 BORBÉLY – KAPY: op. cit.
 66 Loc. cit.
 67 Loc. cit.
 68 CSONKARÉTI – BENCZÚR
 69 PARÁDI: A Magyar Királyság rendőrségei 1920-1945.
 70 LOC. CIT.
 71 RAVASZ
 72 BORBÉLY – KAPY: op. cit.
 73 HTK-1922.
 74 Loc. cit.
 75 A15-1923
 76 Loc. cit.
 77 A15-1942.
 78 VARGYAI
 79 BORBÉLY – KAPY: op. cit.
 80 Loc. cit.
 81 Loc. cit.
 82 Loc. cit.
 83 Loc. cit.
 84 Loc. cit.
 85 Loc. cit.
 86 VARGYAI: op. cit.
 87 LADIK
 88 BORBÉLY – KAPY: op. cit.
 89 Loc. cit.
 90 Loc. cit.
 91 Loc. cit.
 92 PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*
 93 LOC. CIT.
 94 Loc. cit.
 95 Loc. cit.
 96 1922/XIV. tc. ; 1939/II. tc.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK és KISMONOGRÁFIÁK

- BANGHA — BANGHA Ernő: *A Magyar Királyi Testőrség 1920-1944.* Budapest, 1990, Európa.
 BERZEVICZY — BERZEVICZY Albert: *Az abszolútizmus kora Magyarországon 1849-1865.* Budapest, 1922, s. n.
 BORBÉLY – KAPY — BORBÉLY Zoltán – KAPY Rezső: *60 éves a magyar rendőrség 1881-1941.* Budapest, 1942. Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat.
 CHONCA — CHONCA Győző: *A rendőrség természete és állása szabad államban.* Budapest, 1901, s. n.
 CSIZMADIA — CSIZMADIA Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése XVIII. Századtól a tanácsrendszer létrejöttéig.* Budapest, 1976, Akadémia Kiadó.
 CSONKARÉTI – BENCZÚR — CSONKARÉTI Károly – BENCZÚR László: *Haditengerészek és folyamőrök a Dunán. A Császári (és) Királyi Haditengerészet Dunaflottillájától a Magyar Királyi Honvéd Folyamerőkhöz 1870-1945.* Budapest, 1991, Zrínyi Kiadó.
 DORNING: *A székesfővárosi rendőrség.* — DORNING Henrik: *A székesfővárosi rendőrség.* Budapest, 1914, Központi Községi Nyomda.
 DORNING: *A rendőrség intézményének fejlődése.* — DORNING Henrik: *A rendőrség intézményének fejlődése.* Budapest, 1922, Athe-num.
 ENDRÓDY — ENDRÓDY Géza: *Magyarország rendőrsége az államosítás előtt.* Gyula, 1908, s. n.
 GALÁNTAI — GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.* Budapest, 1985, Kossuth.
 LADIK — LADIK Gusztáv: *Közigazgatásunk fejlődése 1867-óta.* Budapest, 1932, Fővárosi Könyvkiadó Rt..
 LAKY: *Rendőr közegek tankönyve.* — LAKY Imre: *Rendőr közegek tankönyve.* Budapest, 1906, Pátria.
 LAKY: *A rendőr önálló intézkedései.* — LAKY Imre: *A rendőr önálló intézkedései.* Budapest, 1912, Ráth Mór Könyvkiadó Vállalat.
 MAGYAR — MAGYAR István: *A bűnügyi nyomozás tárgyában a nyomozó rendőri hatóságok és közegek részére a 130 000/1899. BM. rendelettel kiadott utasítás magyarázata.* Budapest, 1900, Országos Központi Községi Nyomda.

- MATIS — MATIS János: *Rendőri őrségek szolgálata*. Budapest, 1920, s. n.
- PARÁDI: *A magyar rendvédelem története*. — PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.
- PARÁDI: *Rendőrség a határőrizetben*. — PARÁDI József: *Rendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 3./
- TISZA — TISZA Miksa: *Magyarország rendőrségeinek története*. Igló, 1912, Szepesi Lapok.
- VARGYAI — VARGYAI Gyula: *A hadsereg politikai funkciói Magyarországon a harmincas években*. Budapest, 1983, Akadémia Kiadó.
- VÉCSEY — VÉCSEY Leo: *A 40 éves budapesti detektív testület*. Budapest, 1927, s. n.
- TANULMÁNYOK
- BONHARDT — BONHARDT Attila: Egy rendvédelmi szervezet mögött rejtett honvédségi alakulat rövid története. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, V. évf. (1995) 6. sz. 12–15. p. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. — PARÁDI József: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, II. évf. (1992) 3. sz. 21–28. p. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Tradíció és korszerűség” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919. — PARÁDI József: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IX. évf. (1999) 10. sz. 98–147. p. A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre.” című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A rendvédelem a véderő és a közigazgatás kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig. — PARÁDI József: A rendvédelem a véderő és a közigazgatás kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X. évf. (2000) 12. sz. 79–87. p. A tanulmány korábbi változata 1999. október 6-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában.” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái. — PARÁDI József: A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 13. sz. 84–96. p. A tanulmány korábbi változata 1998. februárjában, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csenedőrség-történeti Szakosztálya által rendezett tudományos rendezvénysorozat I. szimpozionján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi rendőrségei 1867-1919. — PARÁDI József: Az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi rendőrségei 1867-1919. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 13. sz. 97–104. p. A tanulmány korábbi változata 2000. március 19-én, Párizsban hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A közbiztonság közös európai örökségünk” című XIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyság rendőrségei 1920-1945. — PARÁDI József: A Magyar Királyság rendőrségei 1920-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 13. sz. 105–113. p. A tanulmány korábbi változata 2000. március 19-én, Párizsban hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A közbiztonság közös európai örökségünk” című XIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig. — PARÁDI József: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. Század második felétől a XX. század közepéig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XV. évf. (2008) 18. sz. 98–112. p. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században.” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A dualizmus kori magyar rendvédelem. — PARÁDI József: A dualizmus kori magyar rendvédelem. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XVIII. évf. (2010) 21. sz. 67–85. p. A tanul-

- mány korábbi változata 2007. október 4-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A rendvédelem fejlődése a XIX-XX. században” című XXI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PERÉNYI — PERÉNYI Roland: „Az utca rendje”, rendőri térfigyelés a századfordulós Budapesten. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XV. évf. (2008) 18. sz. 112–123. p. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században*” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- RAVASZ — RAVASZ István: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, V. évf. (1995) 6. sz. 81–88. p. A tanulmány korábbi változata 1994 októberében, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme*” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 51–58. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A dualista Magyarország rendvédelme*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- URBÁN: Az 1848-49-es forradalom- és szabadságharc rendvédelmi testületei — URBÁN Aladár: Az 1848-49-es forradalom- és szabadságharc rendvédelmi testületei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, I. évf. (1991) 1. sz. 7–16. p. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervezetek kapcsolata 1848-1945*” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- URBÁN: Tervek és eredmények az 1848/49-es forradalom- és szabadságharc idején az önálló magyar rendvédelmi szervek létrehozására. — URBÁN Aladár: Tervek és eredmények az 1848/49-es forradalom- és szabadságharc idején az önálló magyar rendvédelmi szervek létrehozására. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, II. évf. (1992) 3. sz. 11–20. p. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Tradíció és korszerűség*” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- ZACHAR: Az Osztrák-Magyar Monarchia örökös tartományainak rendvédelmi testületei. — ZACHAR József: Az Osztrák-Magyar Monarchia örökös tartományainak rendvédelmi testületei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, I. évf. (1991) 1. sz. 17–29. p. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervezetek kapcsolata 1848-1945.*” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- ZACHAR: A politikai irányzatok rendvédelmi koncepciói a dualizmus korában. — ZACHAR József: A politikai irányzatok rendvédelmi koncepciói a dualizmus korában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 8–20. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A dualista Magyarország rendvédelme.*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- CIKKEK
- PARÁDI: A polgári magyar állam rendőrsége 1867-1918. — PARÁDI József: A polgári magyar állam rendőrsége 1867-1918. *Rubicon*, XX. évf. (2010) 204. sz. 4–13. p.
- PARÁDI: Rendőrség a Horthy-korban. — PARÁDI József: Rendőrség a Horthy-korban. *Rubicon*, XX. évf. (2010) 204. sz. 14–23. p.
- REGISZTRÁLT KÉZIRATOK
- PARÁDI: A magyar állam határőrizete 1920-1941. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizete 1920-1941. Kandidátusi értekezés. (MTA). Budapest, 1990.

SZABÁLYZATOK

- A15-1923 — Szabályzat a karhatalmi szolgálat ellátására a Magyar Királyi Honvédség számára. Budapest, 1923, Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium.
- A15-1942 — Szabályzat a karhatalmi szolgálat ellátására a Magyar Királyi Honvédség számára. Budapest, 1942, Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium.
- HTK-1922 — Ideiglenes utasítás a karhatalmi szolgálat ellátására a Magyar Királyi Honvédség számára. Budapest, 1922, Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium.
- SZUT-1912 — Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára. Budapest, 1912, s. n.

SZABÁLYGYŰJTEMÉNYEK

- KEDVESSY — KEDVESSY György: *Az országos és Pest városi rendőrségi szabályrendeletek*. Pest, 1872, s. n.
- NÉMETHY – TÖRÖK — NÉMETHY Tihamér – TÖRÖK Lajos: *Rendőri vonatkozású törvények, rendeletek és eljárási szabályok gyűjteménye*. Budapest, 1926, Editor.

JOGSZABÁLYOK

- 1867/XII. tc. — 1867/XII. tc. a Magyar Korona országai és az Ő Felsege uralkodása alatt álló többi országok között fennforgó közös érdekű viszonyokról s ezek elintézési módjáról.
- 1870/XLII. tc. — 1870/XLII. tc. a törvényhatóságok rendezéséről.
- 1872/XXXVI. tc. — 1872/XXXVI. tc. Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről.
- 1872/XVIII. tc. — 1872/XVIII. tc. a községekről.
- 1878/V. tc. — 1878/V. tc. a magyar Büntető Törvénykönyv a büntettekről és a vétségekről
- 1879/XL. tc. — 1879/XL. tc. a Büntető Törvénykönyv a kihágásokról.
- 1881/XXI. tc. — 1881/XXI. tc. Budapest-fővárosi rendőrségről.
- 1886/XXI. tc. — 1886/XXI. tc. a törvényhatóságokról.
- 1886/XXII. tc. — 1886/XXII. tc. a községekről.
- 1896/XXXIII. tc. — 1896/XXXIII. tc. a bűnvádi perrendtartásról.
- 1897/XXXIV. tc. — 1897/XXXIV. tc. a bűnvádi perrendtartás életbeléptetéséről.
- 1903/VIII. tc. — 1903/VIII. tc. a határrendőrségről.
- 1916/XXXVII. tc. — 1916/XXXVII. tc. A fiumei m.kir. állami rendőrségről.
- 1921/III. tc. — 1921/III. tc. az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről.
- 1921/XXXIII. tc. — 1921/XXXIII. tc. az Észak-amerikai Egyesült államokkal, a Britt Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Álammal, Sziámmal és Csehszlovákiával 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.
- 1922/XIV. tc. — 1922/XIV. tc. a Magyar Királyi Folyamőrség szervezéséről, létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverzésének megállapításáról.
- 1939/II. tc. — 1939/II. tc. a honvédelemről.
- 43 972/1884. BM. r. — 43 972/1884. BM. r. utasítás a fővárosi rendőrség szolgálatának ellátására.
- 35 506/1886. BM. kr. — 35 506/1886. BM. kr. a községekről szóló 1886/XXII. tc. végrehajtása tárgyában.
- 37 621/1886. BM. kr. — 37 621/1886. BM. kr. a törvényhatóságokról szóló 1886/XXI. tc. életbeléptetése tárgyában.
- 130 000/1899. BM. r. — 130 000/1899. BM. r. utasítás a bűnügyi nyomozás tárgyában.
- 2001/1908. IM. r. — 2001/1908. IM. r. a Bűnügyi Múzeum tárgyában.
- 24 300/1908. IM. r. — 24 300/1908. IM. r. az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal tárgyában.
- 5047/1919. ME. r. — 5047/1919. ME. r. a rendőrségek államosítása tárgyában.

Technikai rövidítések a jegyzetekben

BM	=	belügyminiszter
IM	=	igazságügyi miniszter
kr.	=	körrendelet
ME	=	miniszterelnök
r.	=	rendelet
tc.	=	törvénycikk

Melléletek jegyzéke:*I. sz. melléklet*

A Magyar Királyság területén működő rendvédelmi testületek létszáma és egymáshoz viszonyított aránya a XIX–XX. század fordulóján. 140

II. sz. melléklet

A Magyar Királyi Belügyminisztérium szervezeti felépítése a XIX–XX. század fordulóján a számvevőség és a segédhivatalok nélkül. 141

III. sz. melléklet

A Magyar Királyi Rendőrség budapesti főkapitányságának szervezeti felépítése 1944-ben. 142

IV. sz. melléklet

A Magyar Királyi Folyamőrség szervezeti felépítése (nyílt szervezet). 143

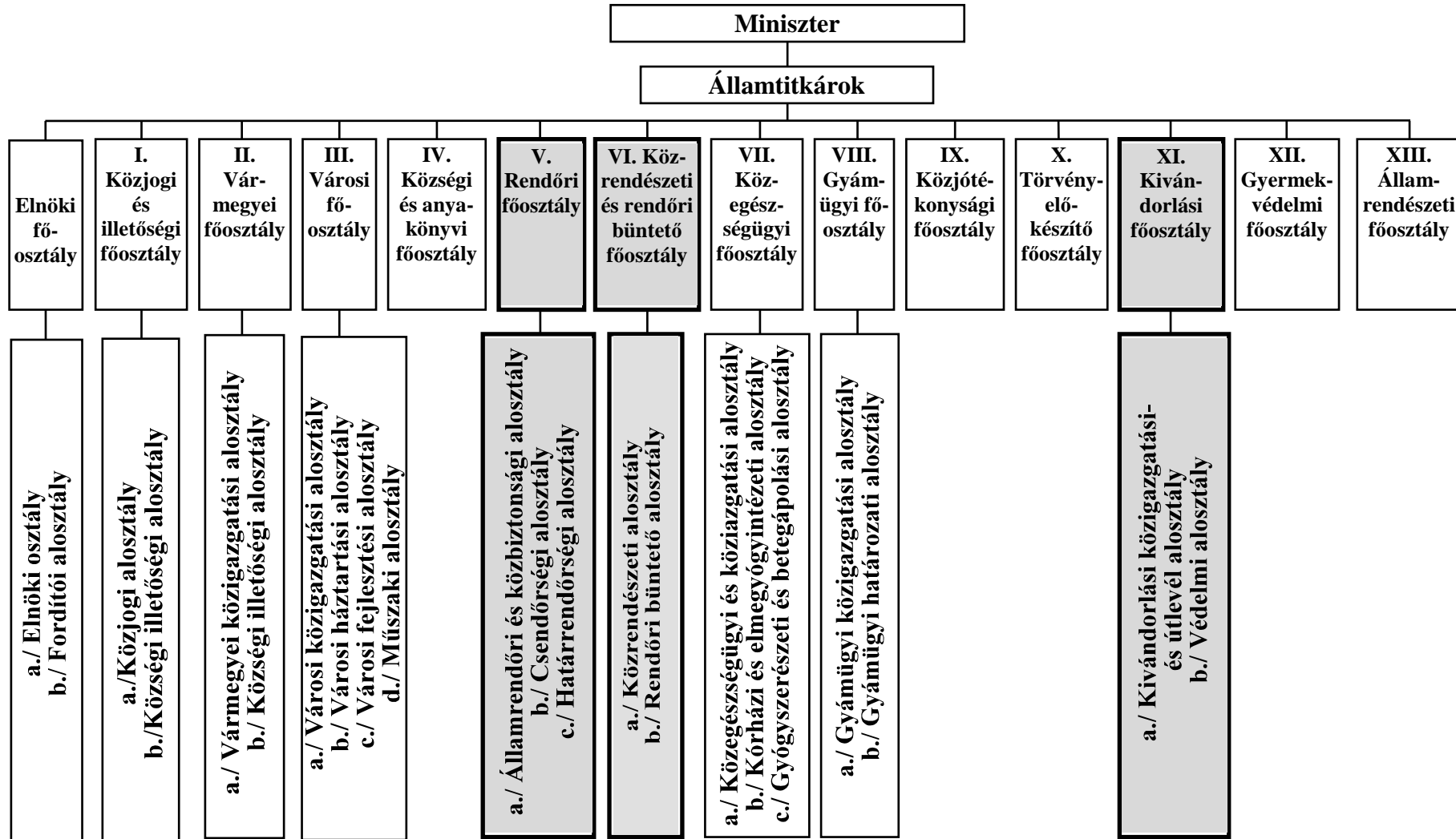
**A Magyar Királyság területén működő rendvédelmi testületek létszáma
és egymáshoz viszonyított aránya a XIX–XX. század fordulóján**

Testület	Létszám	%-os arány
A fővárosi és a vidéki városi rendőrségek	12 000 fő	35,63 %
Magyar Királyi Csendőrség	12 000 fő	35,63 %
Büntetés végrehajtás	3 000 fő	8,91 %
Magyar Királyi Vámhivatalok	300 fő	0,89 %
Magyar Királyi Pénzügyőrség	5 500 fő	16,33 %
Magyar Királyi Testőrségek	142 fő	0,42 %
Koronaőrség	58 fő	0,17 %
Képviselőházi őrség	78 fő	0,23 %
Magyar Királyi Határrendőrség	600 fő	1,79 %
Mindösszesen:	33 678 fő	100,00 %

Az adatok átlagolt és kerekített értékek.

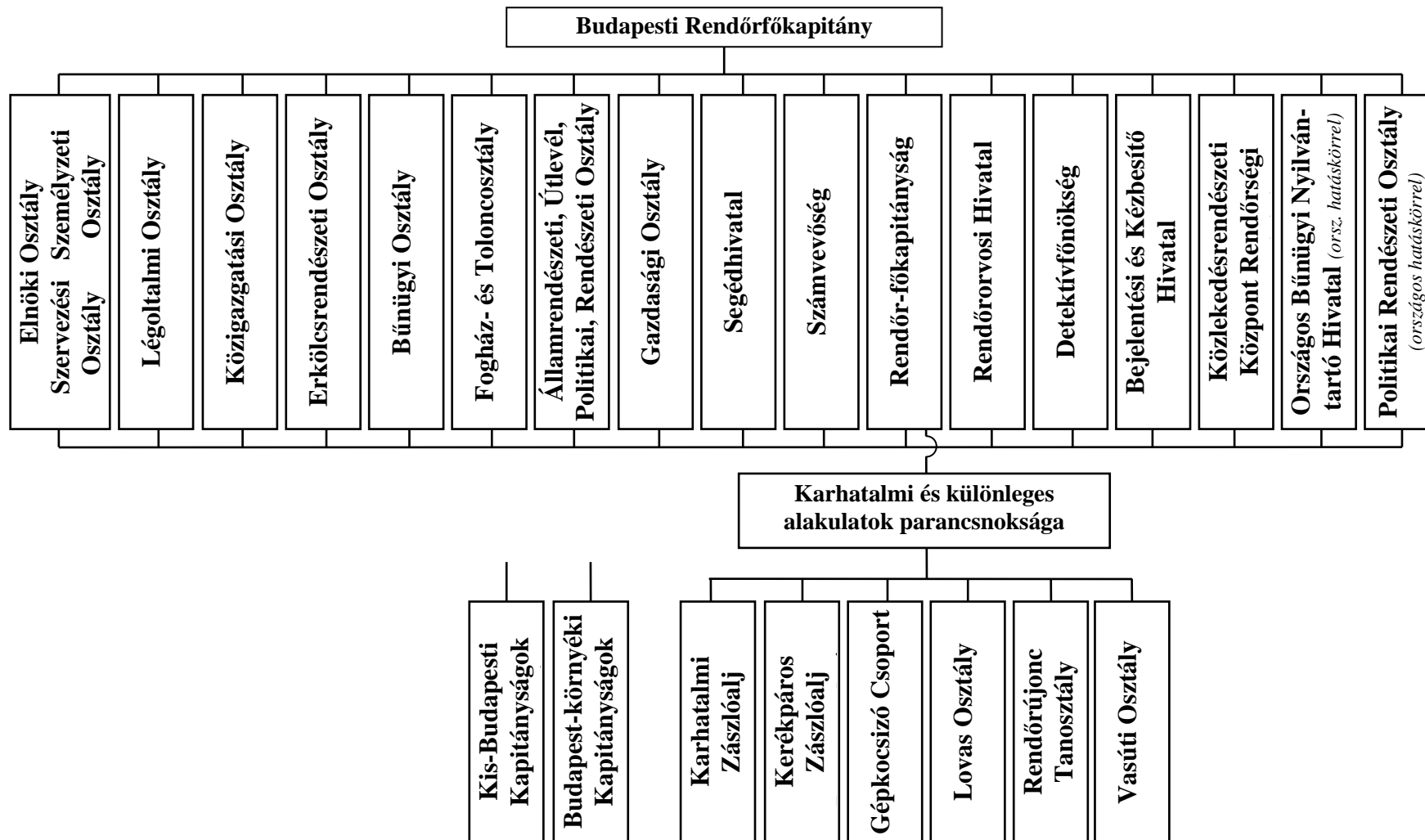
Forrás: PARÁDI József et.al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.

A Magyar Királyi Belügyminisztérium szervezeti felépítése a XIX–XX. század fordulóján a számvevőség és a segédhivatalok nélkül

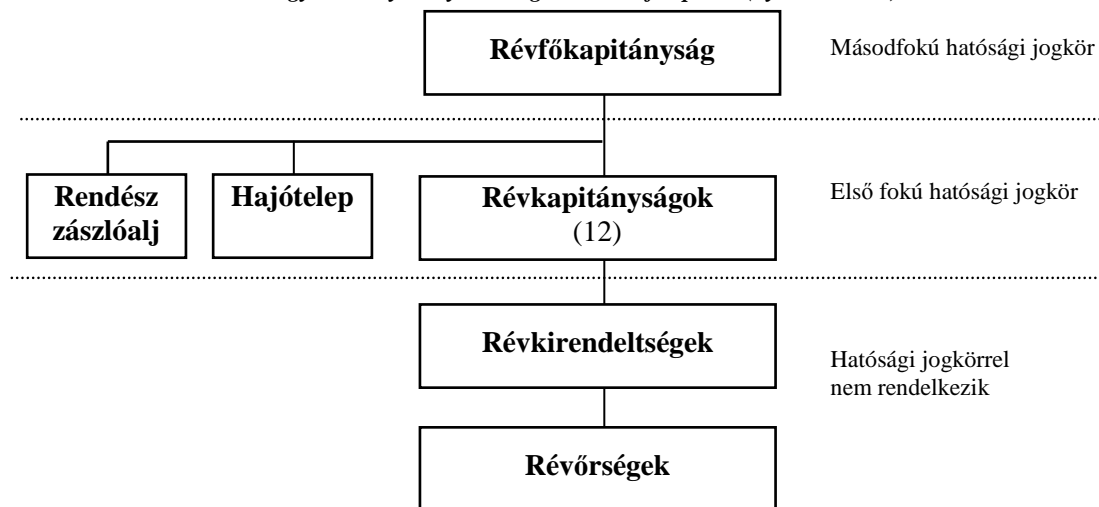
Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.

A Magyar Királyi Rendőrség budapesti főkapitányságának szervezeti felépítése 1944-ben

Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): A magyar rendvédelem története. Budapest, 1996², Osiris

A Magyar Királyi Folyamőrség szervezeti felépítése (nyílt szervezet)

Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.